

**NICOLAE TITULESCU - DIPLOMAȚIE ȘI EFICIENȚĂ.
CAZUISTICA ÎNȚIERII LEGĂTURILOR DIPLOMATICE ROMÂNEȘTI
CU ȚĂRILE BALTICE**

asist. univ. drd. SILVIU MILOIU,
Universitatea "Valahia" Târgoviște

Relațiile dintre România și Țările Baltice sunt parte a unui proces modern de creare a unor zone de schimb și comunicație din ce în ce mai intense. Ele sunt, de asemenea, un exemplu al potențialului de interdependență și colaborare al noilor națiuni-state constituite după Marele Război pe ruinele vechilor imperii. Solidaritatea dintre aceste națiuni nu a fost întotdeauna implicită. Dar când a existat a fost întotdeauna binevenită. Fie că s-a datorat unui pericol comun sau mai multora, s-au manifestat aproape de fiecare dată suficiente motive de a fi parte a unui proces în care informația și căile de manipulare a acesteia au fost esențiale. Colaborarea serviciilor secrete de informații constituie un exemplu în acest sens, mai ales într-o zonă în care se experimenta, la scară gigantică, prima construcție comunistă din istorie. Iar istoria obligă la precauții. Mai ales când ea demonstrează că hainele noi nu înseamnă și o schimbare de motivație și de scop. Iar dacă vorbim despre imperialismul rus cu o vechime de secole înțelegem cu atât mai bine de ce erau necesare legături strânse între țările mărginașe sovieticilor. Iar dacă adăugăm lipsa de factori obiectivi sau subiectivi meniți să aducă discordie înțelegem, cred, întreaga bază a unor relații serioase, între parteneri motivați. Asemenea aliați fără alianță erau România și Țările Baltice. Din punct de vedere al schimburilor economice relațiile lor puteau să nu spună nimic. Nu știu dacă ele măcar acopereau costurile totuși reduse ale reprezentării. Din punct de vedere politic, informațional, conjunctural, emoțional ele însemnau mult. Iar cei ce le-au înțeles rostul adânc s-au dovedit înțelepți. Iar aceia care le-au făcut posibile eficienți. Un personaj și înțelept și eficient a fost să fie Nicolae Titulescu. Iar relațiile româno-baltice îi datorează măcar începutul și vitalitatea. Adică jumătatea românească a întregului. Cealaltă jumătate, ce-i drept mai mică, și-o contabilizează politicienii baltici.

Dacă am ține neapărat să găsim piatra unghiulară pe care s-au așezat relațiile româno-baltice ar trebui să ne întoarcem în timp la anul 1921. Pe data de 21 septembrie, România a fost unul dintre statele care la a 16-a întâlnire plenară a Ligii Națiunilor a acordat votul său favorabil admiterii Estoniei și Letoniei în acest for mondial¹. La fel va proceda și în cazul Lituaniei. Încă din 1924, ministrul plenipotențiar al României la Varșovia, Alexandru Florescu, remarca că "Statele Balte erau un minunat post de observație pentru cele ce se petrec nu numai în Rusia, dar și între Germania și Rusia". Subtilul diplomat român considera că o reprezentanță diplomatică în aceste state era absolut necesară, dar nu încredințată ministrului României din Varșovia, ci sub forma înființării unei legații conduse de un ministru acreditat în toate cele trei state, Lituania, Letonia și Estonia. Șeful legației era necesar, în concepția lui Alexandru Florescu, să fie ajutat de un secretar de legație care să-i țină locul în timpul deplasărilor sale. Diplomatul român era de părere că sediul principal ar trebui să fie la Riga. Acesta era un "oraș mai civilizată,...în mijlocul drumului spre cele două capitale Kowno și Tallinn". În raportul său diplomatic adresat Palatului Sturdza, trimis în copie regelui și primului ministru, se făcea o analiză a personalului și agențiilor diplomatice existente în Țările Baltice. Astfel, Franța, Italia, Germania și Rusia, ca de altfel și aceste țări vecine și prietene între ele, aveau câte un reprezentant diplomatic cu post fix în fiecare capitală. Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Olanda aveau un singur reprezentant în toate cele trei state. Polonia avea un ministru la Riga și unul la Tallinn. Ungaria avea un ministru pentru Estonia și Letonia. Alături de

¹ Edgar Mattisen, *Searching for a dignified compromise. The Estonian-Russian border. 1000 years*, Tallinn, ILO Print, 1996, paginile 123-124, appendix 8, Admission of Estonia to the League of Nations, Excerpt of the 16th Plenary Meeting of the League of Nations, 22 septembrie 1921.

România, alte țări care recuseseră la formula acreditării ministrului lor la Varșovia și în Țările Baltice, erau Belgia și Austria, însă interesele acestor state în Polonia și în Țările Baltice, conchidea diplomatul român, nu se asemănau defel cu cele ale României²

Guvernul Ion I.C. Brătianu s-a arătat interesat de normalizarea conflictelor de competență între legațiile românești și de inițierea unor contacte mai apropiate cu Letonia. S-a dovedit astfel că opiniile exprimate de ministrul său din capitala Poloniei au găsit o oarecare receptivitate în sânul executivului. Pe data de 21 martie 1924, printr-un decret-regal, Alexandru Florescu era numit - cu începere din 1 aprilie 1924 - ca Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar al României pe lângă guvernele Poloniei, Letoniei și Estoniei³. Așadar, prin extinderea autorității Legației din Varșovia în cele două republici baltice se creau bazele unor contacte regulate între România și aceste state a căror existență fusese recunoscută pe plan internațional de numai câțiva ani. Aceasta demonstra, de altfel, importanța pe care Bucureștii începeau să o acorde poziției acestor țări limitrofe Uniunii Sovietice, situare geografică, care, insist, permitea receptarea și transmiterea multor informații interesante provenite din surse de primă mână asupra priorităților de politică externă ale Moscovei. Accesul la o conductă de informații bogată dădea posibilitatea României să contracareze o posibilă acțiune revizionistă a Moscovei.

Desprindem astfel principalul rost al legăturilor întreținute cu Statele Baltice, deoarece alte aspecte precum cele economice, culturale, turistice fără a lipsi cu totul, erau subsidiare. Afirmările noastre sunt întărite și de discuțiile purtate în martie 1925 de noul ministru al României acreditat și în Țările Baltice, Alexandru Iacovaky, cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine leton, Siegfried Meierovics. Cunoscutul diplomat leton a observat cu acel prilej interesele permanente care legau Letonia de România. El și-a și exprimat convingerea premonitoare că atunci când Rusia va ataca unul dintre statele ce formau cordonul de apărare antibolșevic, atunci războiul se va întinde pe tot frontul. De aceea, diplomatul leton a propus un proiect de colaborare României pentru combaterea comunismului. Letonia era de acord în cadrul acestei cooperări să pună la dispoziția Bucureștilor toate informațiile cu privire la politica Rusiei de care dispunea sau ar fi putut să dispună⁴.

Ministrul român informa Palatul Sturdza și asupra interviului pe care-l acordase ziarului "Rigas-Zinas", al cărui redactor-șef îi fusese recomandat de directorul protocolului din cadrul ministerului de externe leton. Interviul fusese interpretat de către diplomații letoni ca "mărturia concretă a cordialității relațiilor româno-letone"⁵. În cadrul interviului, ministrul român declarase că instrucțiunile sale tindeau "la crearea unor relațiuni de prietenie sinceră și cordială între România și poporul leton și guvernul său" și că politica românească în Letonia avea în vedere colaborarea la păstrarea păcii, civilizației și ordinii⁶. Și poate că sunt rare momentele în care un diplomat poate să fie atât de direct și de sincer. Pentru a rezolva chestiunile legate de reprezentarea diplomatică în Letonia, România optase pe data de 1 mai 1925 pentru înființarea unui Consulat onorar român la Riga⁷. Consulatul și-a menținut existența în toată perioada interbelică, în 1937 funcția de consul onorific în capitala Letoniei îndeplinind-o Percy Zimmerman⁸.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1920-1944, Lituania, volumul 4, Relații cu: Germania, Italia, România, Suedia, S.U.A., U.R.S.S., Vatican, fila 255-256, Tel. nr. 3358 din 3 august 1924 de la Legația regală română din Varșovia (Alexandru Florescu), pentru Ministerul Afacerilor Străine (pe raport este inserată o rezoluție prin care se cerea expedirea în copie regelui și primului-ministru).

³ Idem, fond 82/1925-1940, *Letonia*, vol. 93, Legația, f. 2.

⁴ Idem, fond 71/1920-1944, *Letonia*, vol. 8, *Relații cu alte state*, f. 44-47, Tel. nr. 9 din 9 martie 1925 de la Alexandru N. Iacovaky, Riga, pentru M.A.S.

⁵ Ibidem, f. 50-52, Tel. nr. 3 din 3 martie 1925 de la Alexandru Iacovaky, Riga, pentru M.A.S., București.

⁶ Ibidem, articolul din ziarul "Rigas-Zinas".

⁷ Idem, fond 82/1925-1940, *Letonia*, vol. 93, Legația, f. 21.

⁸ Idem, fond 71/1920-1944, *Letonia, Relații cu alte state*, vol. 8, f. 127-132, Tel. nr. 86 din 27 februarie 1937 de la Vasile Stoica, Riga, pentru M.A.S..

Relațiile româno-baltice erau însă departe de proiectul Florescu și încă și mai departe de posibilitățile și de necesitățile lor reale. Era nevoie de o nouă viziune, de energie și de eficiență. Aceste calități le avea Nicolae Titulescu. Și în plus era un chelțuitor. Așa cum aveau să-i reproșeze criticii săi de mai târziu. Unul dintre aceștia a fost chiar un diplomat promovată de el ca pionier al diplomației românești din arealul baltic - Mihail R. Sturdza, viitor ministru al Afacerilor Străine al României⁹. Însă - cel puțin în unele cazuri - Titulescu chelțuia banii cu folos. Iar aristocratul român a putut simți acest lucru în timpul misiunii sale.

Pe data de 6 iulie 1927 diplomatul oltean a devenit ministru de externe în guvernul Brătianu¹⁰. Sub impulsul său guvernul român a trecut în scurt timp la consolidarea legăturilor cu Letonia. După cum observa însuși Nicolae Titulescu, interesele comune avute de România și de acele națiuni erau legate în primul rând de poziția lor geografică, fiind state limitrofe Rusiei. De asemenea, arăta diplomatul român, "aceste țări, prin gradul de civilizație pe care l-au atins, reprezintă elemente de prim ordin în cadrul comunității internaționale". Titulescu accentua că aceste motive determinaseră România să deschidă câte o legăție la Tallinn, Riga și Kovno. El se ridica împotriva celor care avansaseră cifre exagerate în legătură cu costurile implicate de funcționarea oficiilor diplomatice baltice. Dimpotrivă, diplomatul român definea o legăție ca pe "o carte de vizită" care pune în mișcare relațiile și atribuia opoziția la înființarea acestor legații unei propagande părtinitoare care "dorește absența noastră, astfel încât alții să poată lucra singuri în voie peste tot"¹¹.

Legăția României la Riga a fost înființată așadar la propunerea ministrului Afacerilor Străine Nicolae Titulescu, după ce se acumulaseră deja în centrala ministerului și alte cereri în acest sens ale trimișilor Bucureștilor. Regența, în numele regelui Mihai I, și-a dat avizul asupra raportului ministrului Afacerilor Străine numărul 73.917 și a Jurnalului Consiliului de Miniștri numărul 2.900 din 20 decembrie 1927 și a elaborat un decret cu un singur articol prin care-l autoriza pe ministru să aducă în fața corpurilor legiuitoare un proiect de lege în acest sens¹². Proiectul de lege elaborat a fost supus votului Parlamentului. Pe data de 21 decembrie 1927, Adunarea Deputaților a aprobat în unanimitate, iar Senatul cu un singur vot împotriva legii privind înființarea a patru noi legații: la Societatea Națiunilor (Geneva), în Letonia (Riga), în Brazilia (Rio de Janeiro) și în Egipt (Cairo)¹³. Pentru ca votul Parlamentului să fie executoriu ministrul Afacerilor Străine și ministrul de Justiție, Stelian Popescu, au informat regența asupra legii adoptate și i-au supus spre aprobare decretul pentru promulgarea legii¹⁴.

Pentru a câștiga timp, Nicolae Titulescu i-a cerut ministrului român la Varșovia Carol Davilla să-i comunice colegului său leton că România crease o legăție la Riga și să-l roage să transmită această informație guvernului său, telegrafic în același timp la Palatul Sturdza răspunsul¹⁵. Telegrama de la acest oficiu diplomatic românesc a venit pe data de 30 decembrie 1927. În răspunsul diplomatului Gheorghe Davidescu, viitor însărcinat cu afaceri la Tallinn, era exprimată "fericirea" resimțită de guvernul leton la auzul veștii creării legăției române din Riga¹⁶. Regența a sancționat, la rândul ei, legea numărul 3809 adoptată de Parlament. Pe data de 31

⁹ vezi critica sistematică și tranșantă în Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Fronde, 1994, p. 73 și urm.

¹⁰ Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*, București, Ed. Mediaprint, 1995, p. 239.

¹¹ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, Ed. Enciclopedică, București, 1994, p. 224 (ediție îngrijită de George Potra, Constantin Turcu și Ion M. Oprea).

¹² Arh. M.A.E., fond 82/1925-1940, Letonia, Legatia, vol. 93, f. 6.

¹³ Ibidem, f. 4, Nota Președinției Adunării Deputaților nr. 810 din 21 decembrie 1927 pentru M.A.S..

¹⁴ Ibidem, f. 3, Tel. nr. 97.485 din 23 decembrie 1927 de la M.A.S. și Ministerul Justiției, pentru Înalta Regență.

¹⁵ Ibidem, f. 5, Adresa din 26 decembrie 1927 de la Titulescu, M.A.S., pentru Legăția României la Varșovia (Carol Davilla).

¹⁶ Ibidem, f. 7, Tel. nr. 5268 din 30 decembrie 1927 de la Legăția din Varșovia (Gh. Davidescu), pentru M.A.S..

decembrie 1927 s-a emis decretul regal prin care începând cu data de 1 ianuarie 1928 cele patru legații aveau existență juridică¹⁷. Înființarea practică a Legației României în Letonia, a cărei jurisdicție se extindea și în Estonia, s-a făcut abia în mai 1929 când Mihail R. Sturdza, Consilier de Legație și Însărcinat cu Afaceri, a sosit la Riga și a preluat conducerea acestei reprezentanțe diplomatice¹⁸. Diplomatul român era ajutat în activitatea sa de secretarul de Legație, Eugeniu Lucasiewicz, care în timpul deplasărilor lui Mihail Sturdza la Tallinn sau al concediilor acordate acestuia rămânea să gireze conducerea legației ca Însărcinat cu Afaceri ad interim¹⁹.

Prin primul raport diplomatic expedit de Mihail R. Sturdza de la Riga pe adresa Palatului Sturdza, în mai 1929, diplomatul îi împărtășea șefului său de la București din acel moment, național-țărănistul Gheorghe Mironescu, primele impresii culese de la Riga, ce întăreau ideea că meritau cheltuiți banii contribuabililor în Țările Baltice. El relatează că lucrase efectiv la instalarea primei legații românești în capitala Letoniei, ceea ce-i crea probabil o stare de satisfacție și de confort interior. Din discuțiile purtate cu colegii săi ce reprezentau state aliante sau amice ale Bucureștilor, ca și din primele sale impresii, desprinsese o opinie destul de clară "despre deosebita bogăție a acestui teren", mai cu seamă în sensul unor posibilități multiple de informații și contrainformații. Sturdza mai remarcă extraordinara reprezentare a agențiilor de presă și a marilor cotidiene în Riga, "Reuter", "Telegraph Union", "Exchange Telegraph", "Tass", "Le Temps", "The Times", "Daily Express", "Daily Mail", "Daily News", "Chicago Tribune", "Havas", "Izvestia" și multe altele având trimiși speciali în capitala Letoniei. În ceea ce privește misiunile diplomatice ale diferitelor state străine aflate la Riga, Mihail Sturdza transmitea informații și mai interesante. Astfel, legația Statelor Unite, stat care, la fel ca și România, nu întreținea legături diplomatice cu Uniunea Sovietică, avea 11 persoane înscrise în lista corpului diplomatic sau consular și un număr total de peste 20 de funcționari. Marea Britanie avea, de asemenea, un personal numeros în oficiile sale diplomatice (12 diplomați și mulți auxiliari), în timp ce Legația sovietică, instalată în două mari imobile, dintre care una părea a fi sediul unui minister, avea acreditați 9 diplomați și un număr nedefinit - de ordinul zecilor - și veșnic reînnoit de auxiliari. Această situație ne duce cu gândul la aglomeratele și impozantele clădiri ale ambasadelor contemporane ale Rusiei în țările desprinse din fosta Uniune Sovietică, cea de la Chișinău constituind doar un exemplu. Printre sursele de informații pe care însărcinatul cu afaceri român le considera importante se numărau colegii săi de la celelalte legații, personalul inferior al legațiilor și consulatelor, cercurile politice locale, presa locală, reprezentanții presei străine, călătorii străini ce se întorceau din Rusia Sovietică, cercurile financiare. De asemenea, Mihail Sturdza distingea ca foarte importante informațiile ce puteau fi culese de la marii și micii comercianți ce aveau varii ocazii de a traversa teritoriul rusesc. De aceea, concluzionează șeful noii legații românești, "o misiune de natura celei de care mai toate legațiile din Riga par a fi însărcinate, misiune care trebuie observat, implică în anumite cazuri o răspundere specială, nu poate fi conștiincios bazată decât pe relațiunile cele mai diverse și pe contacte continue". În acest context, pune și problema fondurilor ce erau necesare pentru a nu "zădărnici rezultatele primei misiuni ce îmi este încredințată în mod permanent"²⁰. Nu trebuie să absolutizăm valoarea *pro domo* informațiilor pe care le transmite Mihail Sturdza. Însă nici să le minimalizăm importanța. De pildă, Legația Statelor Unite la Riga avea o secțiune rusească, mică dar activă, în care se vor forma viitorii specialiști americani în

¹⁷ Ibidem, f. 8-9, Decretul de punere în vigoare a legii nr. 3.809 semnat de membrii Regentei pe data de 31 ianuarie 1927.

¹⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, Mihai I-Regenta, Dosar 46/1928, f. 142, M.A.S., Direcțiunea Personalului, Adresa nr. 31.292 din 25 mai 1929 pentru C. Hiott.

¹⁹ Ibidem, Dosar 46/1928, f. 176, M.A.S., Direcțiunea Personalului, Adresa nr. 52.769 din 28 august 1929 pentru C. Hiott.

²⁰ Arh.M.A.E., fond 71/1920-1944, Letonia, vol. 8, Relații cu Lituania, Polonia, România, Suedia, Turcia, Ungaria, Vatican, f. 76-79, Tel. f.n. din mai 1929 de la Legația regală română din Riga, pentru M.A.S..

politica sovietică, cu un rol major în trasarea liniilor de acțiuni ale diplomației americane față de Moscova în perioada postbelică. De pildă, George F. Kennan, autorul doctrinei containmentului, a lucrat în această secțiune între 1931-1933. El arăta că activitatea membrilor săi publicațiile sovietice, încercau să afle știri diverse, pe care le transmiteau apoi la Washington în rezumat. În memoriile sale, Kennan respingea ca nefondate acuzele bolșevicilor că ar fi fost vorba de o agenție de spionaj a Statelor Unite²¹.

Telegrama lui Sturdza spune multe. În primul rând, despre registrul extrem de bogat al relațiilor româno-baltice. Minereul era imens dar pentru a fi extras era nevoie de legături și de bani. România avea interese comune cu alte state. Nu avea însă bani. Interesele permanente ale Bucureștilor se împleteau însă cu cele ale Rigăi, Tallinnului și Kaunasului. Și aceasta însemna mult: suplinea parțial lipsa unor fonduri substanțiale. În al doilea rând, se dovedea întărirea glaciului ce înconjură U.R.S.S. Și în al treilea rând, venită din partea unui viitor adversar incorigibil al lui Nicolae Titulescu vedea temeinicia actului ministrului Afacerilor Străine. Nu știm dacă Titulescu a fost o sanctitate a diplomației românești, europene și mondiale, cum a fost prezentat adesea. Totuși, se pare că a promovat interesele României cu eficiență, tenacitate, patriotism și inteligență. Și exemplul Statelor Baltice este unul convingător.

Nicolae Titulescu s-a implicat și în crearea unei baze mai solide a relațiilor Bucureștilor cu Tallinnul. Întărirea relațiilor de bună înțelegere dintre România și Estonia, interesele comune care le uneau, au impus în cele din urmă diplomației de la București stabilirea unei misiuni diplomatice permanente în capitala estoniană. Cel care a fost nominalizat în anul 1935 pentru a înființa această nouă misiune a fost succesorul lui Sturdza în fruntea celor două legații, Constantin Văllimărescu. În audiența de prezentare a scrisorilor de acreditare în fața președintelui Estoniei, Trimisul extraordinar și Ministrul plenipotențiar al României îi exprima demnitarului estonian sentimentele de "vie amicitie pe care M.S. Regele și poporul român le nutresc pentru nobila și viteaza națiune estoniană". El se arăta "flatat de onoarea ce-mi revine de a stabili prima Legație permanentă a României în Estonia". Constantin Văllimărescu era convins că cele două țări vor aduce un efort concertat în slujba cauzei menținerii păcii europene. Cel mai mare câștig pe care îl aducea însă noua misiune diplomatică era, după cum arăta diplomatul, "contactul permanent și direct", ce constituia "un mijloc în plus pentru menținerea și consolidarea relațiilor de amicitie și de bună înțelegere existente între cele două țări"²².

La rândul său, președintele Estoniei, Konstantin Päts, a afirmat în discursul său de primire a noului ministru plenipotențiar că aprecia crearea primei legații permanente a României în Estonia și că "această măsură, prin care a fost stabilit un contact permanent și direct, constituie un nou mijloc de dezvoltare și consolidare a relațiilor de amicitie și de bună înțelegere existente între cele două țări ale noastre". Demnitarul estonian îi promitea diplomatului român tot sprijinul pentru îndeplinirea misiunii cu care fusese însărcinat de guvernul său²³. De altfel, crearea Legației permanente a României la Tallinn a determinat reacții favorabile și în celelalte state baltice, aliate ale Estoniei, ca de exemplu la Riga, unde ministrul de externe al Letoniei îi exprimase ministrului român mulțumirea țării sale pentru importanța pe care România o acorda Țărilor Baltice²⁴.

O dată în plus clarviziunea lui Titulescu a fost dovedită. Deși relațiile dintre România și Uniunea Sovietică se normalizaseră, mulți simțeau că Moscova rămânea imprevizibilă. Și acest sentiment l-a încercat cu siguranță și șeful diplomației române. Concertul european se dezintegra pe zi ce trecea, dărâmat fiind de clivajul dintre ideologii, zone de influență, fiefuri ale terorismului,

²¹ George F. Kennan, *Memoirs 1925-1950*, Boston-Toronto, Little, Brown and Company, 1967, p. 47-48.

²² Arh.N.I.C., fond Casa Regală-Regele Carol al II-lea, f. 11-14, Dosar 145/1930, Tel. nr. 1206 din 1935 de la Constantin Văllimărescu, pentru M.A.S..

²³ Ibidem.

²⁴ Arh.M.A.E., fond 71/1920-1944, Lituania, Relații cu alte state, vol. 4, f. 263-264, Tel. nr. 450 din 25 noiembrie 1935 de la Văllimărescu, Legația română din Tallinn, pentru M.A.S..

agresivitate, înarmare. Mulți credeau că dezintegrarea blocului estic, dacă era să vină, va afecta aceste țări, fără excepție. Desigur nu-i putem acorda lui Nicolae Titulescu monopolul îngrijorărilor națiunii române. Dar ca român și demnitar versat în lumea politicilor internaționale simțul său era deosebit de ascuțit în această privință, după cum vor demonstra profețiile sale imediat posterioare. Nu-i putem pune în sarcină nici toate evoluțiile pozitive din relațiile cu vecinii baltici. A fost totuși omul care a înțeles importanța și perspectivele deschise de aceste relații.